

200 lat chemii uniwersyteckiej w Warszawie (1809-2009)

Królewski Uniwersytet Warszawski, uroczystie zainaugurowany 14 maja 1818 roku, zawarł w sobie powstałe wcześniej wydziały akademickie. Ślad tamtego wydarzenia znajdujemy w wystąpieniu biskupa płockiego Adama Prażmowskiego, członka Rady Ogólnej Uniwersytetu: *Odległość starożytnej szkoły Krakowskiej czyniła trudnym przystęp do niej mniej mającym z dalszych województw, dwa istniejące w tutejszej stolicy akademickie wydziały, to jest Wydział Prawa i Administracji w roku 1808 ustanowiony i Wydział Lekarski otworzony w roku 1809, wzbudzały pragnienie zaprowadzenia brakujących, które by uzupełniły ogół nauk w Uniwersytecie dawanych. Stało się żądanie powszechnemu żądaniu. Najjaśniejszy Pan nowym dobrodziejstwem obdarzył swoje królestwo i ozdobił jego stolicę stanowiąc dyplomatem w dniu 7/19 listopada roku 1816 wydany Uniwersytet, z nadaniem mu tytułu Królewskiego i porównaniem go w prawach z innymi tak krajowymi, jak i zagranicznymi uniwersytetami.*

W tamtym odległym czasie wypada nam szukać początku szeregu instytucji akademickich, których dzisiejszy Wydział Chemii Uniwersytetu Warszawskiego może się czuć spadkobiercą. Szkoła Lekarska, nosząca wtedy urzędowe miano „Wydziału akademicko-lekarskiego warszawskiego”, w zamyśle jej twórców miała kształcić swoich studentów w różnych dziedzinach nauki, tak wynika z memoriału przesłanego Izbie Edukacyjnej Księstwa Warszawskiego: *W dalszym ciągu wyjaśniają doktorowie, że Collegium składać się będzie z profesorów i prosektora, i że następujące nauki będą wykładane: anatomia, historia naturalna, chemia, farmacja, fizjologia, patologia i semiotyka, materia medica, bandaże, chirurgia teoretyczna, operacyjna i kliniczna, terapia specjalna i ogólna, klinika terapeutyczna, medycyna sądowa; że profesorowie wybiorą z pomiędzy siebie dziekana na 4 lata; że kurs nauki będzie czteroletni.*

Ustanowienie Szkoły wiązało się z potrzebą zawiadomienia o jej programie młodzieży chętnej do studiowania. Dziekan Hiacynt Dziarkowski w nr 84 dodatku do *Gazety Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego* z dnia 21.10. 1809 roku ogłosił zajęcia przewidziane na półrocze zimowe roku 1809/10: *...uregulowanie zaś godzin dawania tu wyszczególnionych nauk, przybite zostanie w korytarzu dawnych szkół pojezuickich, a dziś Domu Wydziału Lekarskiego. Nauki przez zimowe półrocze: 1. Profesor Czerkieski dawać będzie Osteologię i Splanchnologię. 2. Profesor Brandt: Miologię, Angiologię, Nervologię i Syndesmologię. 3. Tenże nauczać będzie rozczłonkowania praktycznego. 4. Profesor Weiss Jan Karol dopomagać będzie powyższemu rozczłonkowaniu. 5. Profesor Celiński dawać będzie Chemię.* Ogłoszenie jest zakończone odezwą mającą odniesienie do chemii:

Zacna Młodzi! Poświęcając się tym naukom, znajdiesz w dawaniu ich nauczycieli rodaków, tchnących duchem wydoskonalenia waszego, wesprzyjcie tylko ze strony swojej ich usiłowania, prowadzeni przez stopnie od jednej do drugiej nauki, zbierać będziecie owoce prac ich, a staniecie się użytecznymi na wszelkie Ojczyzny posługi. Pośpieszajcie na miejsce nauk i miłośnicy nawet, którzy zamysławicie tak użyteczne z Chemii czerpać wiadomości – oto macie otwartą do tego drogę, a będziecie wdzięczni Autorom tak wielkiego dla Was dobrodziejstwa.

Zajęcia w Szkole Lekarskiej rozpoczęto 15 listopada 1809 roku i tę datę przyjmujemy za początek chemii uniwersyteckiej w Warszawie.

Za „ojców” uniwersyteckiej chemii, a zatem i dzisiejszego Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, można uznać dwóch profesorów.

Pierwszym z nich był Józef Jan Celiński (1779-1832), współzałożyciel Szkoły Lekarskiej. Po studiach w Krakowie i rocznych w Berlinie, w 1809 roku Izba Edukacyjna mianowała go profesorem chemii i zastępcą profesora farmacji w Szkole Lekarskiej. Wykładał w niej farmację, farmakologię i chemię. Uruchoił, wyposażył i poprowadził pierwszą akademicką pracownię chemiczną w Warszawie. Mieściła się ona w budynku Szkoły Lekarskiej przy ulicy Jezuickiej 4. W latach 1816-1831 zajmował stanowisko profesora farmacji i chemii prawnej w Wydziale Lekarskim Uniwersytetu. Był członkiem wielu towarzystw naukowych.

Wykonane przez niego „chemiczne rozbiory” wód mineralnych, wśród nich należycowskich, przyczyniły się to do powstania uzdrowiska w tej miejscowości.

Drugi profesor, Adam Maksymilian Kitajewski (1789-1837), przebywał w latach 1809-1814 w Berlinie i Paryżu jako stypendysta Izby Edukacyjnej i odbył tam studia chemiczne. Na początku 1814 roku wrócił do Warszawy i został profesorem umiejętności przyrodniczych w Liceum Warszawskim. W Królewskim Uniwersytecie Warszawskim powołano go na zastępcę profesora w katedrze chemii w Wydziale Filozoficznym, w roku 1818 został radnym profesorem zwyczajnym. Od 1820 roku profesor Kitajewski, obok zajęć na macierzystym Wydziale, prowadził wykład z chemii stosowanej (technologii chemicznej) dla studentów Wydziału Prawa i Administracji. W latach 1825-1827 przebywał na stażu naukowym w Anglii, zakończonym podróżą naukową po Francji i Niemczech. Pod koniec 1829 roku został wybrany dziekanem Wydziału Filozoficznego. Wykształcił grupę wybitnych chemików, m. in.: Seweryna Zdzitowieckiego, Józefa Belzę, Antoniego Hanna i Jana Koncewicza.

Królewski Uniwersytet Warszawski od momentu swego powstania nie dysponował własną pracownią chemiczną. Laboratorium, stworzone i wyposażone przez profesora Kitajewskiego jeszcze na potrzeby Liceum Warszawskiego, zaczęło służyć obu uczelniom. W 1817 roku wraz z Liceum zostało ono przeniesione do Pałacu Kazimierzowskiego. Pracownia chemiczna i audytorium mieściły się na parterze dawnej kuchni królewskiej, w pawilonie od północnej strony Pałacu, na piętrze tego budynku znajdowało się mieszkanie profesora. Widok tego fragmentu przyszłego Uniwersytetu pokazał na akwareli z 1785 roku Zygmunt Vogel.

Warunki pracy były trudne, w audytorium i laboratorium odbywały się wykłady i ćwiczenia dla studentów Wydziału Filozoficznego i Lekarskiego. Obowiązek słuchania wykładów z chemii mieli też zapisani jednocześnie do oddziałów Prawa i Administracji lub tylko do drugiego z nich. Po roku 1825 grupa odrabiających chemię powiększyła się o studentów ze Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego. Byli też uczniowie Liceum Warszawskiego, szkoła ta stale dopominała się o zwrot laboratorium. Spory zakończyło zamknięcie w 1831 roku obu instytucji szkolnych. Na krótko chemia uniwersytecka nie miała formy instytucjonalnej, ale znalazła swą ciągłość i kontynuację w dalszych pracach profesora Kitajewskiego. Przygotowana przez niego rozprawa o wodach mineralnych Królestwa Polskiego nie ukazała się za jego życia, opublikował ją w 1841 roku w *Bibliotece Warszawskiej* uczeń i współpracownik profesora – Józef Belza.

Był on jednym z założycieli Szkoły Farmaceutycznej zatwierdzonej przez Radę Administracyjną Królestwa Polskiego w imieniu cara Mikołaja II i czynnej w latach 1840-1857. Drugim chemikiem w tej Szkole był Teofil Lesiński.

W zainaugurowanej w 1857 roku Akademii Medyko-Chirurgicznej kierował on pracownią i był profesorem chemii, a Szkoła Farmaceutyczna dała początek Wydziałowi Farmaceutycznemu. Akademia znalazła siedzibę w Pałacu Staszica, tam też znajdowała się pracownia chemiczna.

Nadszedł rok 1862 i w Warszawie utworzono Szkołę Główną. Sekcja chemiczna Wydziału Matematyczno-Fizycznego dysponowała początkowo tylko starą pracownią chemiczną znajdującą się w Pałacu Staszica. W listopadzie 1865 roku laboratoria chemiczne i fizyczne przeniesiono do rozbudowanego gmachu mineralogicznego, znajdującego się od południowej strony Pałacu Kazimierzowskiego. Na powyższej fotografii, wykonanej ok. 1875 roku, widać od strony ulicy Oboźnej rozbudowany gmach. Zwraca uwagę pawilon na tarasie przeznaczony do prac z siarkowodorem. Minęły lata Szkoły Głównej (1862-1869), Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego (1870-1915), Uniwersytetu Warszawskiego (1915-1935) i Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie (1935-1939), a budynek ten, otwarty jeszcze przez rektora Mianowskiego, był wciąż siedzibą uniwersyteckiej chemii.

Nowy Gmach Chemii powstał w latach 1935-1939 na Ochocie przy ulicy Pasteura. Oddany do użytku 23 czerwca 1939 roku, w czasie wojny był niemieckim szpitalem wojskowym. Dopiero w 1945 roku stał się siedzibą Zakładów i Katedr Chemii Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego, w październiku tego roku rozpoczęły się zajęcia pierwszego po wojnie roku akademickiego.

Kilkakrotnie zmiany w strukturze Uniwersytetu Warszawskiego doprowadziły do powstania w 1955 roku samodzielnego Wydziału Chemii, pierwszego w polskich uniwersytetach. Uroczyste obchody złotego jubileuszu miały miejsce w listopadzie 2005 roku i były okazją do przypomnienia jego osiągnięć i dorobku. Współczesna chemia uniwersytecka jest gotowa do podjęcia wyzwań XXI wieku.

